

Аналіз впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість регіону¹

Дорофєєва Х.М.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри міжнародної економіки та туризму
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

У статті розглянуто роль культурно-історичної спадщини країни (регіону) в розвитку туристичної галузі та становленні туристичної іміджу. Представлено класифікацію історико-культурних туристичних ресурсів як чинників формування туристичної привабливості. Розглянуто основні історико-культурні об'єкти, розміщені на території України, проаналізовано туристичні потоки в областях країни, що мають визначні історико-культурні пам'ятки. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлено вплив наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість областей України.

Ключові слова: туристична привабливість, історико-культурна спадщина, туристичні ресурси, туристична галузь, об'єкти культурно-історичної спадщини.

Дорофеева К.М. АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ НАЛИЧИЯ ОБЪЕКТОВ КУЛЬТУНО-ИСТОРИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ НА ТУРИСТИЧЕСКУЮ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ РЕГИОНА

В статье рассмотрена роль культурно-исторического наследия страны (региона) в развитии туристической отрасли и становлении туристического имиджа. Представлена классификация историко-культурных туристических ресурсов как факторов формирования туристической привлекательности. Рассмотрены основные историко-культурные объекты, расположенные на территории Украины, проанализированы туристические потоки в областях страны, имеющих выдающиеся историко-культурные достопримечательности. С помощью корреляционно-регрессионного анализа установлено влияние наличия объектов культурно-исторического наследия на туристическую привлекательность областей Украины.

Ключевые слова: туристическая привлекательность, историко-культурное наследие, туристические ресурсы, туристическая отрасль, объекты культурно-исторического наследия.

Dorofieieva K.M. ANALYSIS OF THE IMPACT OF THE CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE OBJECTS AVAILABILITY ON THE TOURISTIC ATTRACTION OF THE REGION

The article examines the role of the cultural and historical heritage of the country (region) in the development of the tourism industry and the tourist image. Classification of historical and cultural tourism resources as factors of tourist attraction formation is presented. The main historical and cultural objects located on the territory of Ukraine are considered; the tourist flows in the regions of the country, which have outstanding historical and cultural attractions, are analyzed. With the help of correlation-regression analysis, the influence of the presence of cultural and historical heritage objects on the tourist attractiveness of the Ukraine's regions was established.

Keywords: tourist attraction, historical and cultural heritage, tourist resources, tourist industry, objects of cultural and historical heritage.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах активізації процесів інтеграції та глобалізації, підвищення мобільності населення та розвитку міжнародних відносин історико-культурний потенціал матеріальні та духовні пам'ятки країн та народів стають не просто важливим фактором формування національного світогляду, а й найважливішим туристичним ресурсом, що активно використовуються для задоволення туристичних потреб

та отримання прибутку. Такі країни, як Франція та Італія, за даними Всесвітньої туристичної організації, протягом кількох останніх років займають перші місця за кількістю прибулих туристів [1], характеризуються перши за все вмілим використанням власного історико-культурного потенціалу для розвитку туристичної галузі. Однак актуальним у цьому контексті постає питання невеликих міст, країн та регіонів із недостатньо високим рівнем соціально-економічного розвитку, які за наявності об'єктів культурно-історичної спадщини не є привабливими для туристів. Ступінь впливу

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених за грантової підтримки Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом 20538

наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість країни чи регіону досі є невизначеним, адже серед науковців існують кілька протилежних поглядів на цю проблему: одні наголошують на тому, що туризм впливає на розвиток та збереження наявних об'єктів історико-культурної спадщини, інші визначають такі об'єкти чинниками розвитку туристичної галузі у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст, особливості, тенденції застосування культурно-історичної спадщини в розвитку туристичної галузі відображені в дослідженнях В.В. Андерсена, В.В. Боханова, Я. Брауна, В.Е. Біржакова, В.А. Гордіна, В.А. Квартальнова, Г.А. Карпової, В.В. Кулік, К.А. Насєдкіна, О.А. Міцерук, В.І. Нікіфорова, О.В. Рахмалевої, М.Д. Суцінської, Л.В. Хорєвої, Д. Пірса, Р. Прентіса, Г. Річардса, М.К. Сміт та ін. Однак більшість авторів розглядає об'єкти культурно-історичної спадщини як елементи формування якісного туристичного продукту та акцентує увагу на впливі розвитку туризму на збереження таких об'єктів, залишаючи питання їх безпосереднього впливу на формування туристичної привабливості відкритим.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Туристична привабливість залежить від цілої низки чинників, серед яких – природні, демографічні, соціальні, економічні, культурні та ін. Однак сьогодні актуальним залишається питання встановлення конкретних елементів її формування для подальшого стратегічного планування розвитку туристичної галузі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою дослідження є встановлення особливостей впливу наявності історико-культурних об'єктів на туристичну привабливість регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні культурно-історична спадщина активно використовується для організації різних видів пізнавального туризму. Якщо в минулому столітті цей ресурс виконував здебільшого виховні функції, такі як посилення національної свідомості, підвищення патріотизму, то нині історико-культурна спадщина виконує функцію рекреаційного ресурсу, що значно підвищує її цінність у таких сферах, як економіка, екологія та навіть оздоровлення. Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда та Н.В. Моштакова акцентують увагу на значному впливі історико-культурної спадщини на психологічне оздоровлення туристів [2].

Історико-культурні туристичні ресурси – це сукупність створених у процесі історичного розвитку даної території пам'яток матеріальної і духовної культури, які є об'єктами туристського інтересу. [3] До них прийнято відносити лише ті культурно-історичні об'єкти, які досліджені й оцінені як такі, що мають суспільне значення та можуть бути використані за наявних технічних і матеріальних можливостей для задоволення рекреаційних та духовних потреб [2; 4].

Культурно-історичні туристичні ресурси відзначаються великою різноманітністю і залежно від їх ознак поділяються на види, представлені на рис. 1. Варто відзначити, що за типами і видами ці ресурси поділені у Законі України «Про охорону культурної спадщини», саме така класифікація є найбільш повною.

До археологічних пам'яток належать городища, кургани, залишки давніх поселень, укріплення, виробництв, каналів, доріг, давні місця захоронень, кам'яні статуї, наскельні зображення, старовинні предмети, дільниці історичного культурного шару давніх населених пунктів; до історичних – будівлі, споруди, пам'ятні місця і предмети, пов'язані з важливими історичними подіями в житті народу, а також із розвитком науки і техніки, культури і побуту народу, з життям видатних людей держави [5].

Окрім того, всі зазначені об'єкти поділяються на матеріальні та духовні. Матеріальні охоплюють сукупність засобів виробництва та інші матеріальні цінності суспільства на кожній історичній стадії його розвитку, а духовні – сукупність досягнень суспільства в освіті, науці, мистецтві, літературі, в організації державного й суспільного життя, у праці й побуті [4].

Важливим складником культурно-історичних рекреаційних ресурсів певного регіону є його історична і культурна спадщина, тобто сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини. До об'єктів культурної спадщини належать місця, споруди (витвори), комплекси (ансамблі), їхні частини, пов'язані з ними території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з антропологічного, археологічного, естетичного, етнографічного, історичного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність [2].

Розглянемо на прикладі України важливість наявності об'єктів культурно-історичної спадщини для розвитку туристичної галузі.

Рис. 1. Класифікація історико-культурних туристичних ресурсів

Джерело: складено на основі [3–5]

Відповідно до Закону України «Про туризм», у нашій країні туризм є одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури [6]. Україна володіє значним туристичним потенціалом і має всі передумови для розвитку туризму, а саме: унікальні природні ресурси, сприятливий клімат, неповторний комплекс історико-культурних та архітектурних пам'яток, об'єктів рекреаційного призначення.

У травні 2007 р. в Україні стартувала акція «Сім чудес», яка була ініційована українським політиком та громадським діячем Миколою Томенком. Із представлених регіональними комітетами ста «претендентів», експертами було обрано 21 пам'ятку (табл. 1), серед яких і сім чудес України. Поки що це єдиний загальний перелік усіх історичних пам'яток країни, надрукований, у тому числі, іноземними мовами, що є доступним для туристів із різних країн світу.

За даними табл. 1 можна зробити висновок, що найбільша кількість культурно-історичних пам'яток України розташовані у центрі країни. Розглянемо динаміку кількості туристів, які обслуговувалися в областях, що мають визначні культурно-історичні рекреаційні ресурси.

За даними табл. 2, найбільші обсяги туристів були обслуговані станом на початок 2017 р. у Львівській, Запорізькій та Харківській областях. Що стосується більшості інших областей, на території яких розміщені історико-культурні пам'ятки, то в середньому чисельність туристів у них становить до 500 осіб. Майже по всіх областях у 2014 р. спостерігалось різке скорочення обсягів туристичних потоків порівняно з 2013 р. Так, найбільше скорочення характерне для Донецької (на 89,6%), Одеської (на 66,8%) та Львівської (на 57,3%) областей, що пов'язано передусім із політичною ситуацією в країні. Водночас значно активізувалися туристи в таких областях, як Черкаська (втричі), Хмельницька (у шість разів) та Тернопільська (у вісім разів). Подібна тенденція спостерігається й сьогодні.

Отже, на перший погляд наявність культурно-історичних пам'яток на території того чи іншого регіону не відіграє суттєвої ролі у формуванні його туристичної привабливості. Для встановлення ступеню залежності розвитку туризму від наявності об'єктів культурно-історичної спадщини слід звернутися до методів математичного аналізу. Найбільш простим способом вимірювання впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини

Таблиця 1

Найбільш визначні об'єкти культурно-історичної спадщини України

Місце в рейтингу за оцінками експертів	Назва	Короткий опис	Розташування
1	Києво-Печерська Лавра	Православний монастирський комплекс в Києві. Один із найбільших християнських центрів – святинь країни. Визначна пам'ятка історії та архітектури.	Київська область
2	Софія Київська	Християнський собор у центрі Києва, пам'ятка української архітектури та монументального живопису XI–XVIII століть, одна з небагатьох уцілілих споруд часів Київської Русі. Одна з найголовніших християнських святинь Східної Європи, історичний центр Київської митрополії.	Київська область
3	Софіївка	Пам'ятка краєвидного типу світового садово-паркового мистецтва кінця XVIII – першої половини XIX ст.	Черкаська область
4	Херсонес Таврійський	Старогрецьке місто-держава в південно-західній частині Криму (у межах Севастополя).	АР Крим
5	Заповідник «Кам'янець»	Національний історико-архітектурний заповідник	Хмельницька область
6	Святогірська Лавра	Православний монастир, розташований на високому крейдяному правому березі Сіверського Дінця (так звані Святі гори). Крім наземних будівель, має крейдяні печери. У Лаврі зберігаються мощі преподобного Іоанна, затворника Святогірського.	Донецька область
7	Хортиця	Найбільший острів на Дніпрі, розташований у районі міста Запоріжжя, нижче Дніпровської ГЕС. Унікальний природний та історичний комплекс.	Запорізька область
8	Почаївська Лавра	Православний чоловічий монастир у Почаєві зі статусом лаври. Найбільша православна святиня Волині, друга, після Києво-Печерської Лаври. На її території знаходиться Почаївська духовна семінарія.	Тернопільська область
9	Кам'яні могили	Заповідник відрізняється великим розмаїттям біологічних видів, що мешкають тут. 18 видів рослин, що занесені до Червоної книги України, безперешкодно розвиваються на його території. Велику наукову цінність являє незайманий степ. Окремо вивчаються ґрунти, що утворювалися степовою рослинністю багато тисячоліть.	Донецька область
10	Лівадійський палац	Палацовий комплекс, знаходиться в смт Лівадія. Пам'ятка історії національного значення.	АР Крим
11	Антонієві печери	Печерний християнський монастир, заснований у 1069 р. чернігівським князем Святославом Ярославичем.	Чернігівська область
12	Хотинська фортеця	Історико-культурний заповідник	Чернівецька область
13	Острозький замок і академія	Замок було побудовано на місці дерев'яного укріплення зруйнованого монголо-татарами 1241 р. Спочатку це була башта-донжон, яка тепер носить назву «Вежа Мурована». Замок був резиденцією князів Острозьких. Зараз на території Острозького замку розташовано Острозький краєзнавчий музей.	Рівненська область

Продовження таблиці 1

14	Одеський оперний театр	Найстаріший оперний театр України.	Одеська область
15	Одеський замок	Пам'ятка архітектури та історії XIII–XVIII ст. Один із найдавніших в Україні замків, імовірно, побудований одним із синів галицько-волинського князя Юрія Львовича на плато пагорба, який височіє серед заплави р. Ліберція.	Львівська область
16	Шевченківський заповідник у Каневі	Перший в Україні історико-культурний заповідник, удостоєний статусу національного. У складі заповідника вісім пам'яток культурної спадщини.	Черкаська область
17	Музей писанки	Єдиний у світі Музей писанки або писанкового розпису	Івано-Франківська область
18	Замок Паланок	Унікальний зразок середньовічної фортифікаційної архітектури з поєднанням різних стилів.	Закарпатська область
19	Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»	Один із найбільших заповідників України.	Київська область
20	Луцький замок	Верхній замок Луцька, один із двох (частково) збережених замків, пам'ятка архітектури та історії національного значення.	Волинська область
21	Держпром	Перший радянський 13-поверховий хмарочос, пам'ятка архітектури в стилі конструктивізму, одна з трьох харківських висоток, збудована впродовж 1926–1928 рр.	Харківська область

Джерело: складено на основі [7]

Таблиця 2

Динаміка кількості туристів, обслугованих турагентами, за деякими регіонами України

Область	2012	2013	Темп приросту у % до 2012 р.	2014	Темп приросту у % до 2013 р.	2015	Темп приросту у % до 2014 р.	2016	Темп приросту у % до 2015 р.
Київська	952	939	98,63	542	57,72	343	63,28	436	127,11
Черкаська	395	133	33,67	546	410,53	765	140,11	94	12,29
АР Крим	26780	7800	29,13						
Хмельницька	2808	527	18,77	3801	721,25	272	7,16	1463	537,87
Донецька	17259	6820	39,52	711	10,43	1490	209,56	746	50,07
Запорізька	2643	6280	237,61	7313	116,45	2024	27,68	5869	289,97
Тернопільська	117	33	28,21	302	915,15	1529	506,29	11	0,72
Чернігівська	742	254	34,23	273	107,48	4	1,47	313	7825,0
Рівненська	2584	471	18,23	659	139,92	400	60,70	235	58,75
Одеська	2066	2600	125,85	863	33,19	6971	807,76	2014	28,89
Львівська	12466	7852	62,99	3359	42,78	25203	750,31	12011	47,66
Івано-Франківська	1540	438	28,44	233	53,20	566	242,92	684	120,85
Закарпатська	505	468	92,67	128	27,35	2273	1775,7	471	20,72
Волинська	1700	411	24,18	2686	653,53	1627	60,57	328	20,16
Харківська	8109	27047	333,54	652	2,41	117	17,94	3598	3075,2

Джерело: складено на основі [8]

на туристичну привабливість регіону є проведення кореляційно-регресійного аналізу даних параметрів для встановлення тісноти зв'язку і побудови економетричної моделі, що відображає особливості зазначеної взаємозалежності, якщо така існує.

Такими чинниками відібрано дані Державної служби статистики України щодо розподілу туристів за регіонами та сумарна кількість об'єктів культурно-історичної спадщини в області. У табл. 3 надані вихідні дані за кожним факторним показником, які відповідають умовам закону нормального розподілу, а саме: з ймовірністю 0,997 максимальні і мінімальні значення факторних (x_i) і результативних (y) ознак підкоряються умовам попадання їх у відрізки:

$$[\bar{y} \pm 3\sigma_y]; [\bar{x} \pm 3\sigma_x], \quad (1)$$

де $\sigma_x = \sqrt{x^2 - \bar{x}^2}$, $\sigma_y = \sqrt{y^2 - \bar{y}^2}$ – середнє відхилення факторної та результуючої ознак [9].

Згідно з методикою виконання кореляційно-регресійного аналізу, на основі побудованих кореляційних полів (рис. 2) можна зробити висновки, що тіснота зв'язку не підтвердилася між результативним показником (y) і показником наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на території представлених регіонів. Цей висновок підтверджується відповідним коефіцієнтом детермінації R^2 , які прагнуть до 0 $R^2 = 0,05$ [9]. Таким чином, за допомогою кореляційного і графічного методів

був установлений низький ступінь щільності зв'язків зазначених параметрів, що свідчить про той факт, що наявність об'єктів культурно-історичної спадщини не є значним фактором впливу на туристичну привабливість регіону.

За результатами представленого аналізу можна зробити висновок, що туристична привабливість регіону визначається передусім не тільки безпосередньо наявністю на території об'єктів культурно-історичної спадщини. При цьому важливо відзначити, що культурно-історична спадщина, музеї, театри в більшості країн світу є винятково важливим фактором залучення туристів, генерації міжнародних і локальних туристичних потоків. Головною проблемою України, на прикладі якої проведено дослідження, є відсутність підтримки даного фактору туристичної привабливості регіонів іншими чинниками розвитку туристичної галузі, це: співпраця влади та бізнесу у сфері туризму, стабільні й ефективні політичний та інституціональний складники, соціально-економічний розвиток тощо.

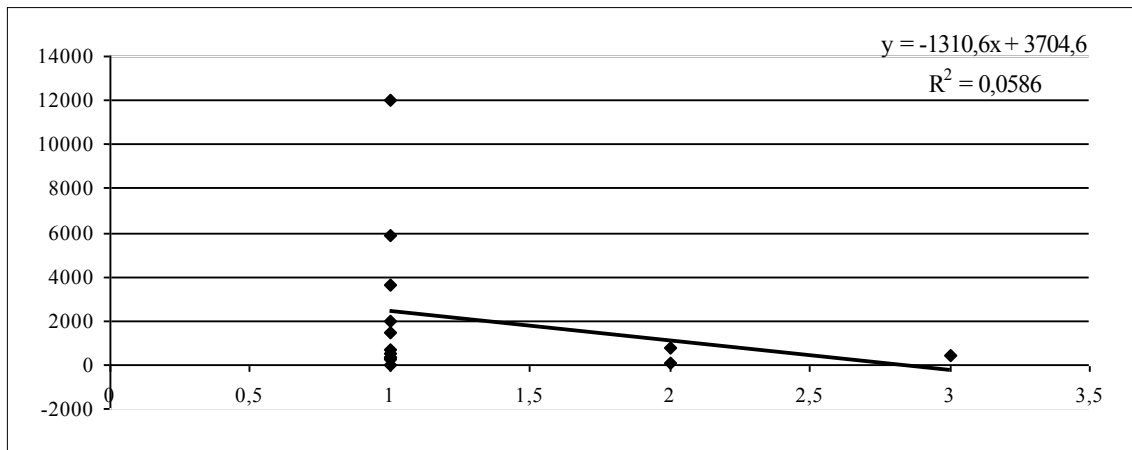
Висновки з цього дослідження. З наведеного вище можна зробити висновок, що туристична привабливість регіону залежить не тільки від наявності на території об'єктів культурно-історичної спадщини, а від системи факторів, таких як природно-кліматичні умови, ефективна державна туристична політики, традиції гостинності в країні та інфраструктурний розвиток. Забезпечення

Таблиця 3

Початкові дані для виявлення кореляційної залежності рівня туристичної привабливості від наявності об'єктів культурно-історичної спадщини (використані дані за 2016 р.)

Область	у – Кількість туристів, що відвідали регіон	x1 – Кількість об'єктів культурно-історичної спадщини
Київська	436	3
Черкаська	94	2
Хмельницька	1463	1
Донецька	746	2
Запорізька	5869	1
Тернопільська	11	1
Чернігівська	313	1
Рівненська	235	1
Одеська	2014	1
Львівська	12011	1
Івано-Франківська	684	1
Закарпатська	471	1
Волинська	328	1
Харківська	3598	1

Джерело: складено на основі [8]

Рис. 2. Кореляційні поля залежності туристичної привабливості Франції від факторів x_i , побудовані засобами інструментарію табличного процесора MS EXCEL

системного функціонування цих факторів є складним комплексним завданням для держави, яке можливо розв'язати тільки за активної участі органів влади та підприєм-

ницького сектору. Тільки за цих умов наявність культурно-історичних цінностей спричинятиме позитивні зрушення в туристичній привабливості регіону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www2.unwto.org/ru>.
2. Немець Л.М. Соціально-демографічні та історико-культурні фактори розвитку туризму / Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда, Н.В. Моштаківа // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 176. – С. 145–147.
3. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика / М.П. Мальська [та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
4. Стафійчук В.І. Рекреація : [навч. посіб.] / В.І. Стафійчук. – Київ : Альтерпрес, 2006. – 264 с.
5. Закон України «Про охорону культурної спадщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
6. Про туризм : Закон України в редакції від 18.11.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 13. – С. 180.
7. Інформаційний портал «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org>.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Попов А.М., Сотников В.Н. Экономико-математические методы и модели : [учебник] / А.М. Попов, В.Н. Сотников ; под ред. А.М. Попова. – М. : Юрайт-Издат, 2012. – 479 с.